

تحلیل محتوای کتاب مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی سال اول پیش‌حرفه‌ای دانش-آموزان کم‌توان ذهنی از منظر خوانایی با استفاده از تکنیک‌های خوانایی (روش کلوز، روش بررسی تصاویر، و روش بررسی پرسش‌ها) و نظرات دبیران این درس

دکتر سید احمد هاشمی *

ابوذر همتی **

محمود رضا کاظمی ***

چکیده: کتاب درسی از جمله عناصر مهم در آموزش و برنامه درسی است که باید از نظر محتوایی دارای اعتبار باشد. پژوهش حاضر درصدد بررسی سطوح خوانایی کتاب مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی است. در پژوهش حاضر تلفیقی از روش توصیفی از نوع پیمایشی و روش تحلیل محتوا به کار گرفته شده است. جامعه آماری، محتوای کتاب مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی، دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی و دبیران این درس بودند. نمونه‌گیری از متن به شیوه نمونه‌گیری هدفمند و نمونه‌گیری تصاویر از طریق نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک بود و کلیه پرسشها، دانش‌آموزان و دبیران به عنوان نمونه مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها شامل آزمون کلوز، پرسشنامه نظرسنجی دبیران و فهرست بررسی تصاویر و پرسش‌ها بودند. ابزارهای پژوهش دارای روایی و پایایی بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های خوانایی، تحلیل واریانس و آزمون تعقیبی استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که میزان خوانایی متن در سطح آموزشی است. ضریب خوانایی تصاویر 0/53 بود که دارای اعتبار بوده و مطلوب است. پرسش‌ها نیز از نظر موقعیت سوالات مطلوب بودند، زیرا ترتیب آخر، وسط و اول پاراگراف رعایت شده که سبب یادگیری موثر می‌شود. از نظر تداوم سوالات، میانگین فاصله سوالات، 4/86 جمله بود که این فاصله کمتر از حد مطلوب بود. یافته‌های نظرسنجی دبیران نشان داد که هر سه مورد اسناد (متن، تصاویر و پرسشها) در سطح آموزشی قرار دارند، و از نظر آماری تفاوت بین نظرات دبیران در خصوص سطوح خوانایی معنی‌دار بود ($P=0/01$). همچنین آزمون تعقیبی نشان داد که هر سه در سطح آموزشی قرار دارند. در کل خوانایی متن و تصاویر مطلوب، اما پرسش‌ها نیاز به اصلاح دارند.

واژه‌های کلیدی: تحلیل محتوا، خوانایی، روش کلوز، روش بررسی تصاویر و پرسش‌ها، کم‌توان ذهنی، مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی

* عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد لامرد hmd_hashemi@yahoo.com

** عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد لامرد a_hemmati1143@yahoo.com

*** کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی mahmoodrezakazemi@gmail.com

مقدمه

احساس مسئولیت و ایفای وظایف اجتماعی لازمه زندگی و فعالیت‌های فردی و اجتماعی است. اولیا و مربیان کودکان استثنایی، لازم است به‌رغم نارسایی‌های جسمی و ذهنی این کودکان، آنان را با مسئولیت‌های اجتماعی خود آگاه سازند. هدف نهایی از سازگاری اجتماعی کودکان استثنایی، داشتن کفایت و توان زندگی اجتماعی در جامعه است (کوزه‌گر، 1387). لازمه تحقق چنین امری داشتن مهارت‌های اجتماعی برای سازگاری در زندگی و همچنین توان زندگی در جمع است. در کنار نقشی که الگوهای رفتاری مطلوب معلم و سایر دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت و به‌طور کلی مدرسه و نظام آموزشی در جامعه‌پذیری دانش‌آموزان ایفا می‌کنند، کتاب درسی و سایر منابع آموزشی نیز تأثیری در خور توجه دارند. چرا که بیان و ارائه رفتارهای مطلوب در قالب متن، تصاویر، داستان‌ها و غیره می‌تواند تسهیل‌کننده‌ی این امر خطیر باشد.

از نشانه‌های آموزش و پرورش پویا، انطباق و انعطاف‌پذیری نسبت به تغییرات و پیشرفت‌های علمی و فن‌آوری روز و موفقیت در ایجاد تغییرات اصولی در نظام و ساختار آموزشی است. سالیانی است که از برخوردهای نامناسب نسبت به افرادی که دارای معلولیت بودند می‌گذرد. زمانی به‌زنجیر کشیدن، کشتن، نازا کردن، برچسب زدن و نام‌های نامناسب، جداسازی از جامعه، دوری از آنها و محرومیت از حقوق اجتماعی، برخوردی عادی نسبت به افرادی بود که دچار معلولیت‌هایی بودند (رایبسون و رایبسون¹، 1975 به نقل از ماهر، 1370). به‌طور مثال در اوایل قرن بیستم توجه به اصلاح نژاد بشر مورد توجه قرار گرفت و بر این نکته تأکید شد که 90% عقب ماندگی‌های ذهنی به علت عوامل ارثی است. لذا موضوع عقیم کردن عقب‌مانده‌ها بر سر زبان‌ها افتاد و تا سال 1955 در 28 ایالت آمریکا بخش اصلاح نژاد انجمن زاد و ولد آمریکا، نازا کردن عقب‌مانده‌ها را به صورت قانون در آورد یا در آلمان نازی کشتن آنها را مجاز می‌دانستند (میلانی فر، 1384)، تا امروز که جوامع جهانی برنامه آموزش در کلاس‌های فراگیر² و محیط با حداقل محدودیت، عادی‌سازی³ و تلفیق و یکپارچه‌سازی⁴ را در برنامه‌های آموزشی آنها قرار داده‌اند و به جای کاربرد اصطلاحاتی مثل الینه⁵ (بیگانه) مجانین، دیوانه، مجنون و.... (میلانی فر، 1384 و سعیدی، 1383) اصطلاحات متعادل‌تری مثل کودک استثنایی، کودک عقب‌مانده ذهنی، کودک با نیازهای ویژه و.... را قرار داده و بنا بر آموزش با حداقل محدودیت قرار گرفته است و به جای

1 -Robinson & Robinson

2 -inclusive classrooms

3 -mainstreaming

4 -integration

5 -alien

جدا سازی، تلفیق را سرلوحه آموزش و پرورش آنها قرار داده اند. اینک جامعه ما نیز برای بهره‌مندی بهینه از آموزش و پرورش به تمهیدات ویژه‌ای نیازمند است تا گروهی از افراد اجتماع را که در خطر حذف از جریان آموزش و پرورش و جامعه هستند به حقوق مسلمشان که بهره‌مندی از آموزش عمومی و رایگان است برساند. متخصصان این گروه معتقدند، توانمند سازی همه افراد بشر از جمله افراد ناتوان، برای شکوفایی استعدادهایشان و بهره‌مندی از آموزش با کیفیت از ضروریات آموزش و پرورش در دنیای امروز است (سعیدی، 1383).

نخستین گام به منظور ایجاد امکان تحقق این هدف، انتخاب محتوای آموزشی مناسب و مطلوب است. چون هدف‌ها به وسیله محتوا تامین می‌شوند، توجه به انتخاب محتوا همیشه بعنوان یک عنصر مهم برنامه ریزی درسی در نظر بوده است. کتاب درسی یکی از مواد آموزشی است و نقش مهم و اساسی در تأمین اهداف آموزشی و پرورشی ایفا می‌کند. در نظام‌های آموزشی متمرکز، کتاب درسی بعنوان محصول فرایند برنامه ریزی درسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. لذا هر گونه تصمیم در خصوص عناصر اصلی برنامه درسی، در کتاب درسی نیز باید نمود داشته باشد (ملکی، 1380).

کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی همانطور که در مقدمه آن آمده است کتابی است که در جهت تأمین نیازهای دانش آموزان با نیازهای ویژه که از اهداف و وظایف اصلی سازمان آموزش و پرورش استثنایی است، طراحی شده است (پدیدار و همکاران، 1386) و توجه به آموزش و پرورش کودکان و دانش آموزان استثنایی، به ویژه کودکان کم توان ذهنی از نشانه‌های پیشرفت و غنای فرهنگ و نظام آموزش و پرورش هر جامعه محسوب می‌گردد. در جوامع مختلف، چگونگی برخورد و نگرش انسان‌ها به افراد کم توان ذهنی به شرایط و آگاهی‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، مذهبی و اخلاقی مردم آن جامعه بستگی دارد. به همین جهت تهیه و تدوین محتوای آموزشی و کتب درسی که بتواند جوابگوی نیازهای ناشی از تحولات سریع علمی و تکنولوژی و اقتصادی، اجتماعی و شغلی آنها جهت ورود به جامعه گردد از ضروریات امروزی جامعه ما می‌باشد (سازمان آموزش و پرورش استثنایی، 1386).

بدیهی است بازنگری، تحلیل، اصلاح و تجدید نظر اصولی و علمی در محتوای کتب درسی، آثار و تبعات مثبت فراوانی در برخواهد داشت که یکی از آنها ایجاد زمینه مناسب جهت رشد و ارتقای برنامه درسی و به تبع آن، رشد و پیشرفت دانش آموزان است. به‌رغم روش‌های گوناگونی که در تحلیل محتوای کتب درسی وجود دارد، در این پژوهش با استفاده از تکنیک‌های خوانایی، کتاب

مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول دوره پیش حرفه‌ای (راهنمایی) گروه کم توان ذهنی مورد تحلیل، تحقیق و بررسی قرار گرفته تا میزان و سطح خوانایی کتاب از منظر (خودآموزی، آموزشی و دشواری)، محتوایی کتاب بررسی شود. زیرا سادگی یا دشواری زیاد محتوای کتاب (متن، تصاویر، پرسش‌ها) و عدم تناسب محتوا با ویژگی‌های ذهنی و سطح یادگیری دانش آموزان (ویژه برای این گروه از کودکان) می‌تواند بر یادگیری آنها تاثیر منفی بجا گذارد. تحقیقات نشان داده است که متن‌هایی که بهتر سازماندهی شده باشد و متن‌هایی که ساختار آنها دارای علامت دهی مناسب باشد، امکان فهمیدن، به خاطر سپاری و به کارگیری اطلاعات را افزایش می‌دهند و تراکم نظریات در یک متن، خواندن متن را مشکل تر می‌سازد. زیرا خواندن و فهمیدن یک متن بیشتر تابعی از تعداد قضیه‌های آن، تا تعداد کلمات آن است. یعنی زمان لازم برای خواندن متن‌هایی که دارای مفاهیم لغوی زیاد هستند، بیشتر و یادآوری آن نیز کمتر می‌باشد (یارمحمدیان، 1370). بنابراین لازم است در کنار بررسی جنبه‌های گوناگون محتوای کتاب‌ها، میزان یا سطح خوانایی¹ آن نیز مورد تحلیل و بررسی علمی قرار گیرد. بدین منظور در این پژوهش، میزان خوانایی کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای گروه کم توان ذهنی مورد بررسی قرار می‌گیرد، تا میزان تناسب محتوای کتاب (متن، تصاویر و پرسش‌ها) مشخص گردد.

به اعتقاد برخی از صاحب‌نظران، کتاب درسی یا محتوای آموزشی به ویژه در نظام‌های آموزشی متمرکز که محور مکتوب و مدون تعلیم و تربیت محسوب می‌شود و فعالیت‌ها و تجارب تربیتی دانش آموزان توسط معلم و حول محور آن سازماندهی می‌شود، به بررسی و تحلیل علمی نیاز دارد. از جمله روش‌هایی که برای برنامه ریزان درسی، مؤلفان و تصمیم گیرندگان برنامه‌های درسی مفید و ضروری است، تحلیل محتوا² است. این نوع تحلیل کمک می‌کند تا مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و کلیه اجزای مطرح شده در قالب دروس کتاب، مورد بررسی علمی قرار گرفته و با اهداف برنامه درسی مقایسه و ارزشیابی شوند (یارمحمدیان، 1370).

به طور کلی می‌توان گفت ویژگی‌های متعدد متن کتاب همچون ساختار، به هم پیوستگی و ویژگی‌های محتوا بر یادگیری ناشی از خواندن تاثیر می‌گذارد. نظریه‌های موجود، یادگیری از کتاب درسی را تابعی از خصوصیات متن و راهبردهای شناختی مورد استفاده خواننده می‌دانند و معتقدند که ویژگی‌های متعدد متن همچون ساختار، به هم پیوستگی و ویژگی‌های محتوا بر یادگیری ناشی از خواندن تاثیر می‌گذارد (یارمحمدیان، 1370). در پژوهش حاضر بر آنیم تا میزان

1 - Readability

2 - content analysis

یا سطح خوانایی یعنی سطح دشواری محتوای کتاب که به صورت ضریب یا سطح خوانایی با استفاده از برخی تکنیک‌های تحلیل محتوا (تکنیک کلوز¹، روش بررسی تصاویر، روش بررسی پرسش‌ها) مشخص می‌شود، تعیین نماییم.

در تحلیل محتوای کتب درسی اغلب دو تکنیک زیر بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد (آرام راستر²، 1372 به نقل از فردانش):

1- استفاده از فرمول‌های خوانایی که برای تعیین درجه پیچیدگی‌های زبانی محتوا بکار می‌رود. فرمول‌های خوانایی به تجزیه و تحلیل محتوای یک نوشته یا متن برای اندازه‌گیری درجه خوانایی آن می‌پردازد. این تجزیه و تحلیل به خصوص بر کلمات، عبارت‌ها و پاراگراف‌های یک نوشته متمرکز می‌شود و با شمارش کلمات و جمله‌ها و استفاده از فرمولی خاص، میزان و درجه سختی متن را تعیین می‌کند. همچنین درجه تناسب نوشته‌ها را با سن و سطح کلاسی یا سطح توانایی خواندن متن مشخص می‌کند. این فرمول‌ها انواع متعدد دارد که در زیر تشریح خواهد شد.

2- استفاده از ابزارهای فهرستی، محتوا را متوجه موارد دیگری که توسط فرمول‌های خوانایی اندازه‌گیری می‌شود، نمی‌کند. پرسش‌های این فهرست‌ها نظر خواننده را به مواردی از کتاب درسی مانند به کار بردن وسایل کمک آموزشی، جهت‌گیری‌های فرهنگی، کتاب راهنمای معلم، کیفیت کار، کیفیت مواد، هزینه‌ها و کیفیت نوشتار جلب می‌کند.

در تعیین سطح خوانایی هر متن دو نکته حایز اهمیت است:

1- مشخصات ظاهری؛ شامل اندازه، نوع حروف، فاصله خطوط، نقطه گذاری، جداول، تصاویر و نمودارها و...

2- سبک نوشته‌ها؛ به ویژه واژه‌ها، هجاها، هر واژه، طول جمله و تعداد پیام‌های موجود در هر جمله و ویژگی‌های ظاهری موثر در خوانایی به دلیل کمی بودن، کمتر تحت تاثیر زبان و محیط خاص قرار می‌گیرد. ابزارهای فهرستی نمی‌تواند بدون آزمایش و تعیین معیارهای آن در زبان دیگر استفاده شود. بر این اساس و به علت نبود معیارهای کمی برای تعیین سطح خوانایی متون فارسی، بررسی‌هایی توسط پژوهشگران انجام شده تا روش‌های ارزیابی خوانایی متون انگلیسی برای متون فارسی نیز تطبیق و تعدیل شود.

روش خوانایی کلوز از جمله روش‌هایی است که تاکنون در متون فارسی بر اساس تطبیق با نوشته‌های فارسی مورد استفاده قرار گرفته است. این روش بر کل نگری تأکید دارد و یک روش

1 - Cloze

2 - Aram Raster

گشتالتی است با این روش می توان متن کتاب را از نظر آموزش و مستقل (خود آموزی) سطح فشار روانی و سطح آموزشی پی برد. این روش برای ارزیابی میزان دشواری درک نوشته‌ها است. تا قبل از اینکه ارزیابی میزان خوانایی متون توسط تیلور¹ (1953) با عنوان ارزیابی خوانایی کلوز توسعه داده شود، محققان میزان دشواری درک متون را با ساختن تست‌های کامل کردنی یا چند گزینه‌ای روی مجموعه‌ای از متون انجام می‌دادند و میانگین و درصد جواب‌های درست را تعیین می‌کردند. بعدها با ابداع روش کلوز، برای ارزیابی دشواری متون روش بهتری ابداع شد. تحقیقات و استدلال‌هایی که در مورد آزمون خوانایی کلوز انجام شده خیلی از پژوهشگران را به این نتیجه رسانده که روش کلوز موثرترین روش اندازه‌گیری خوانایی است. این تکنیک به روش‌های گوناگونی اجرا می‌شود، اما در همه آنها هدف تعیین میزان دشواری متون است. از جمله این روش‌ها روش وارویک‌الی² است که به شرح زیر است:

1- انتخاب دو یاسه پاراگراف از متن درسی که حداقل هر یک 100 کلمه باشد، 2- جمله اول را کامل نوشته و بعد از جمله اول هر پنج کلمه یک کلمه حذف می‌شود، 3- در این متن بجای کلمه حذف شده جاهای خالی با طول یکسان گذاشته می‌شود تا حدس زدن شانس را کم کند، 4- این تست‌ها را به افراد می‌دهیم تا جاهای خالی را با کلمات حذف شده بنویسند، 5- پاسخ‌ها بر این اساس نمره داده می‌شود که فقط کلماتی که کاملاً صحیح نوشته شده قبول است، 6- اگر 40 تا 45 درصد جواب‌ها صحیح بود نشان دهنده این است که مطالب در حد فهم آنها است، 7- از کلمات حذف شده باید یک پنجم اسم باشد، 8- آزمون باید محدودیت زمانی نداشته باشد (بورموث³، 1962).

به عبارتی، آزمون خوانایی کلوز عبارت است از حذف پنجمین کلمه از هر جمله (غیر از جمله اول) و جایگزین کردن خطوط یا فاصله، به جای کلمه حذف شده. این آزمون در متونی استفاده می‌شود که قبلاً توسط دانش آموزان خوانده نشده است. دانش آموزان باید فکر کنند که به جای کلمه حذف شده از جمله چه کلمه‌ای را بنویسند. سطح دشواری متن عبارت است از میانگین درصد جواب‌های صحیح دانش آموزان که در جاهای خالی نوشته‌اند. پنج فرم از این آزمون را می‌توان ساخت به این شکل که پس از نوشتن جمله اول بدون هیچ تغییر و حذف کلمه در فرم یک کلمات، 11، 6، 1، ... و در فرم دو کلمات 12، 7، 2، ... و به همین ترتیب تا فرم 5، حذف

1 - Taylor

2 - Warwick Alley

3 - Bormuth

می‌شوند (بورموث، 1967). این آزمون، آزمون معتبری است و همان‌طور که در فصل 3 مشاهده می‌نمایید، همبستگی بالایی بین آزمون‌های استاندارد و سنتی با آزمون خوانایی کلوز مشاهده شده است. سال‌هاست که این آزمون ساخته و مورد استفاده قرار گرفته است، اما در این زمینه در منابع فارسی متأسفانه به نظر می‌رسد تحقیقات اندکی وجود داشته باشد که باید مد نظر پژوهشگران و علاقه‌مندان قرار گیرد. با این روش می‌توان به سطوح متن کتاب‌ها و نوشته‌ها از منظر آموزشی، خودآموزی و دشواری (فشار روانی) پی برد.

مراحل این روش عبارت است از (1) انتخاب چند متن از قسمت‌های مختلف کتاب (قسمت‌هایی که فراگیران هنوز آن را نخوانده‌اند)، (2) اولین جمله هر متن را بصورت اولیه خودش بدون تغییر می‌نویسیم، (3) پنجمین کلمه هر یک از متن‌ها را حذف می‌کنیم و جای آن نقطه چین می‌گذاریم (تعداد جاهای خالی از 20، 25، 50، 75، 100 کلمه قابل تغییر است اما 50 کلمه مناسب‌تر است)، (4) متن‌های انتخاب شده را به دانش‌آموزان مورد نظر می‌دهیم تا مناسب‌ترین کلمه را در جای خالی بنویسند، (5) تصحیح جواب‌ها و تبدیل به درصد و قضاوت در مورد آنها. بر اساس معیارهای این روش که درصدهای 40-0 نشان دهنده دشواری متن، 60-40، آموزشی بودن متن و 100-60 خود آموز بودن متن است.

اهداف این پژوهش عبارتند از:

الف) هدف کلی

تعیین سطح خوانایی محتوای کتاب (متن، تصاویر، پرسش‌ها) مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی پایه اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی با استفاده از تکنیک‌های خوانایی و نظرات دبیران این پایه است.

ب) اهداف ویژه

- 1- تعیین سطح خوانایی (خودآموز، آموزشی و دشوار) متن کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی پایه اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی است.
- 2- تعیین میزان خوانایی (خوب یا معتبر و فاقد اعتبار) تصاویر کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی پایه اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی است.
- 3- تعیین میزان خوانایی (موثر یا غیر موثر بودن) پرسش‌های کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی پایه اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی است.

- 4- تعیین سطح خوانایی (خودآموز، آموزشی و دشوار) متن کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی پایه اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی از دیدگاه دبیران این درس است.
- 5- تعیین سطح خوانایی (خودآموز، آموزشی و دشوار) تصاویر کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی پایه اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی از دیدگاه دبیران این درس است.
- 6- تعیین سطح خوانایی (خودآموز، آموزشی و دشوار) پرسش‌های کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی پایه اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی از دیدگاه دبیران این درس است.
- سوالات تحقیق عبارتند از:

الف) سوال اصلی

محتوای (متن، سوالات، تصاویر) کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی در چه سطحی از خوانایی قرار دارد؟

ب) سوالات فرعی

- 1- متن کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی در چه سطحی از خوانایی قرار دارد؟
- 2- تصاویر کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی تا چه میزان از خوانایی برخوردار است؟
- 3- پرسش‌های کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی تا چه میزان از خوانایی برخوردار است؟
- 4- از دیدگاه دبیران، متن کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای، دانش‌آموزان کم توان ذهنی در چه سطحی از خوانایی (خودآموز، آموزشی و دشوار) است؟
- 5- از دیدگاه دبیران، تصاویر کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای، دانش‌آموزان کم توان ذهنی در چه سطحی از خوانایی (خودآموز، آموزشی و دشوار) است؟
- 6- از دیدگاه دبیران، پرسش‌های کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای، دانش‌آموزان کم توان ذهنی در چه سطحی از خوانایی (خودآموز، آموزشی و دشوار) است؟

روش

در پژوهش حاضر، به منظور برخورداری از نتایج مطلوب دو روش مورد استفاده قرار گرفته است. در این پژوهش تلفیقی از روش توصیفی از نوع پیمایشی و تحلیل محتوا استفاده شده است که این روش‌ها عبارتند از:

1- روش تحقیق به شیوه پیمایشی: که با استفاده از پرسشنامه، به بررسی نظرات دبیران کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی پیرامون سطوح دشواری محتوای کتاب مهارت‌های اجتماعی اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای ویژه دانش آموزان کم توان ذهنی پرداخته شده. این پرسشنامه، پژوهشگر ساخته و در مقیاس لیکرت است.

2- روش تحلیل محتوای کمی با استفاده از تکنیک‌های تحلیل محتوا که در این مورد از تکنیک‌های خوانایی استفاده شده که از بین این تکنیک‌ها، با استفاده از روش خوانایی کلوز، روش بررسی تصاویر و روش بررسی پرسش‌ها به تحلیل محتوای کتاب (متن، تصاویر و پرسش‌ها) مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی پرداخته شده است.

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه گیری

1- کل محتوای (متن، تصاویر و پرسش‌های) کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای ویژه دانش آموزان کم توان ذهنی که شامل 167 صفحه و با کد 152/6 توسط سازمان تألیف و بررسی کتب درسی مدیریت آموزش و پرورش استثنایی کشور در سال 1386 تألیف شده است.

2- دبیران زن و مرد درس مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای استان فارس که در مجموع در 6 مرکز در نواحی 4گانه شهر شیراز و 26 مرکز در شهرستان‌ها 32 دبیر در سال تحصیلی 1387-1388 مشغول به تدریس این درس می‌باشند.

3- دانش آموزان دختر و پسر سال اول پیش حرفه‌ای نواحی چهارگانه شهر شیراز که در مجموع در 6 مرکز پیش حرفه‌ای، 115 دانش آموز سال اول پیش حرفه‌ای بعنوان جامعه آماری پژوهش بودند. در این پژوهش در موارد مختلف، از روش‌های نمونه‌گیری مختلف استفاده شد که عبارتند از:

1- متن کتاب: که این نمونه‌گیری به طور نمونه‌گیری هدفمند بود. چون باید دروسی انتخاب می‌شد که تدریس نشده باشد از نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد و کل دروس نیمه دوم کتاب به عنوان نمونه انتخاب شد.

2- تصاویر کتاب: که جهت نمونه‌گیری از تصاویر کتاب از نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک استفاده شد، بدین صورت که 20 تصویر از تصاویر کتاب به صورت نمونه‌گیری سیستماتیک انتخاب گردید.

3- پرسش‌های کتاب: به منظور دقت بیشتر و با توجه به کم بودن پرسش‌های کتاب، کل پرسش‌های کتاب مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی سال اول پیش حرفه ای به عنوان نمونه انتخاب گردید.

4- نمونه گیری از دانش‌آموزان: به علت کمی حجم جامعه یعنی دانش‌آموزان کم توان ذهنی مقطع پیش حرفه‌ای شهر شیراز و جهت دقت بیشتر، کلیه دانش‌آموزان سال اول پیش حرفه‌ای شهر شیراز که تعداد آنها 115 نفر بود به عنوان نمونه انتخاب گردید.

5- نمونه گیری از دبیران: که به علت کمی حجم جامعه و دقت بیشتر در پژوهش حاضر، کل دبیران درس مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی سال اول پیش حرفه ای استان فارس که تعداد آنها 32 نفر بود به عنوان نمونه انتخاب گردید.

ابزار پژوهش

1- ابزار اول: آزمون خوانایی کلوز: برای اجرای آزمون خوانایی کلوز از آزمونی مرکب از 50 جای خالی استفاده شد که از متن کتاب مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای تهیه شده بود، استفاده گردید.

2- ابزار دوم: برای بررسی تصاویر از سیاهه تحلیل تصاویر استفاده شد که تصاویر را به سه دسته تصاویر تقسیم می‌نمود. a: تصاویر توضیحی، b: تصاویر تفسیری و c: تصاویری که جزء این دو گروه نیست.

3- ابزار سوم جهت بررسی پرسش‌های کتاب: از سیاهه‌ای که به منظور تجزیه و تحلیل پرسش‌ها بود استفاده گردید. در این سیاهه علاوه بر شماره صفحاتی که پرسش‌ها از آن انتخاب شده، در دو ستون دیگر موقعیت سوالات در متن که به صورت اول، وسط یا آخر پاراگراف تعیین و در ستون دیگر تداوم سوالات در متن مشخص شد، بدین صورت که بین هر سوال با سوال بعد چند جمله فاصله است و در این سیاهه جهت تحلیل درج گردید.

4- ابزار چهارم پرسشنامه سنجش نظرات دبیران: برای سنجش نظرات دبیران یک پرسشنامه تهیه شد. این پرسشنامه پژوهشگر ساخته و در مقیاس لیکرت بود که از 37 سوال تشکیل شده بود و به منظور سنجش نظرات دبیران در مورد خوانایی کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای گروه کم توان ذهنی تهیه شده بود.

یافته‌ها

سوال اول: متن کتاب مهارت‌های اجتماعی اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای دانش آموزان کم توان ذهنی در چه سطحی از خوانایی قرار دارد؟ برای پاسخ به این سوال پژوهش از آزمون خوانایی کلوز استفاده شد، و به تجزیه و تحلیل نمرات بصورت محاسبه میانگین کل نمرات پرداخته و در ادامه میانگین نمرات به درصد تبدیل شد تا نمره خوانایی متن کتاب بدست آید. در این پژوهش همچنین میانگین کل نمرات دانش آموزان دختر و پسر نیز محاسبه گردید که این یافته‌ها در جدول 1 آمده است.

جدول 1: میانگین و درصد کل نمرات در آزمون خوانایی کلوز

جنسیت	حجم نمونه	میانگین کل نمرات	درصد
دختر	40	57/42	57/42
پسر	75	46/18	46/18
جمع کل	115	50/09	50/09

50/09% = نمره خوانایی کلوز

همان‌طور که در جدول 1 مشاهده می‌شود، درصد کل نمرات 115 دانش آموز سال اول پیش حرفه‌ای شهر شیراز، برابر با 50/09 درصد شده است. با توجه به معیارهای این روش، خوانایی متن کتاب بر اساس نمره آزمون کلوز، در سطح آموزشی قرار دارد. یعنی متن کتاب نیاز به آموزش توسط معلم دارد. تحقیقات اندکی در مورد محاسبه خوانایی کتاب‌ها با روش کلوز مشاهده شد و متأسفانه تحقیقی در مورد خوانایی کتاب فوق‌الذکر با روش کلوز و سایر روش‌ها مشاهده نشد، اما نتایج حاصل از تحقیقات مشاهده شده نشان می‌دهد که این نتیجه با نتایج یکی از دروس اجرا شده در کالج توسط موسی و کافی¹ (1976) همخوانی دارد که میانگین آزمون خوانایی کلوز روی کتاب ولدینگ را در حد میانه گزارش نموده بودند. اما با نتایج شیران (1376) که روش کلوز را روی کتاب فارسی سوم دبیرستان نظام جدید اجرا کرده بود و همچنین نتیجه اجرای این روش توسط موسی و کافی (1976) در درس تهویه هوا و استامپ به نقل از بورموث (1967) در دروس علوم و علوم اجتماعی و هنرهای صنعتی که همگی خوانایی دروس فوق را در سطح دشوار گزارش نموده بودند، همخوانی ندارد و این امر می‌تواند به علت تفاوت در نوع دروس، دوره و

1- Musa & Caffey

پایه تحصیلی باشد، در کنار این موارد از دیگر موارد عدم همخوانی تفاوتی است که بین دانش آموزان عادی و دانش آموزان کم توان ذهنی و محتوای در نظر گرفته شده برای آنها وجود دارد (نقل از بورموث، 1967).

سوال دوم: تصاویر کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای دانش آموزان کم توان ذهنی تا چه میزان از خوانایی برخوردار است؟ جهت پاسخ به این سوال از روش بررسی تصاویر استفاده شده است. در این روش ابتدا با نمونه‌گیری از کل تصاویر کتاب 20 تصویر انتخاب شد و در قالب یک سیاهه مورد تحلیل قرار گرفت. از بیست تصویر در نمونه انتخابی 13 تصویر از نوع تصاویر توضیحی و 7 تصویر از نوع تصاویر تفسیری بوده است. بعد از تحلیل تصاویر نمونه انتخاب شده طبق فرمول زیر اقدام به تعیین سطح خوانایی این تصاویر جهت تعیین خوانایی تصاویر، مطابق با این فرمول عمل شد.

$$i = \frac{b}{a} = \frac{7}{13} = 0/53$$

ضریب خوانایی عدد 0/53 بدست آمد. با توجه به قاعده مربوط به روش بررسی تصاویر که اگر مقدار i چیزی نزدیک به 0/4 یا بیشتر تا حدود 1 باشد، تصاویر این کتاب توانایی فکر کردن در فراگیر را افزایش می‌دهد و تصاویر خوب و دارای اعتبار است. چون مقدار i بدست آمده در این پژوهش برابر با 0/53 و بیشتر از 0/4 است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که تصاویر این کتاب خوب و دارای اعتبار است یعنی مربوط به موضوع آموزش است و توانایی فکر کردن در فراگیر را افزایش می‌دهد. این پژوهش با تحقیق ابراهیمی (1379) که تصاویر کتاب علوم پایه سوم دبستان را مطلوب دانسته و معتقد است که تصاویر قدرت فکر کردن در فراگیران را پرورش می‌دهد و همچنین با تحقیقات رحیمی و حقانی که تصاویر را مناسب دانسته و معتقد بودند که تصاویر قدرت فکر کردن در فراگیران را افزایش می‌دهد (به نقل از ابراهیمی، 1379) مطابقت داشته و با تحقیق یوسف زاده چوسری (1386) که تصاویر کتب اجتماعی سوم دبیرستان را بیشتر توصیفی دانسته نه تحلیلی و ضریب خوانایی تصاویر را 0/20 و کمتر از حد مطلوب دانسته، مطابقت ندارد. این امر ممکن است به خاطر این باشد که کتاب‌های اجتماعی دوره دبیرستان تصاویر کمتری داشته و همچنین بخاطر تفاوت در کتاب‌های فوق از نظر پایه، محتوای در نظر گرفته شده و تفاوت بین کتاب‌های این کودکان با کودکان عادی باشد.

سوال سوم: پرسش‌های کتاب مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای دانش آموزان کم توان ذهنی تا چه میزان از خوانایی برخوردار است؟ برای پاسخگویی به این سوال پژوهشی،

ابتدا سیاهه‌ای تهیه و کلیه پرسش‌های کتاب مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. در این سیاهه تعداد 32 سوال مورد تحلیل قرار گرفت که در این تحلیل دو ویژگی سوالات مد نظر بود 1- موقعیت سوالات که آیا سوالات در اول، وسط یا آخر پاراگراف قرار گرفته است، 2- تداوم سوالات در متن که فاصله هر سوال با سوال بعد در متن چند جمله است. میانگین کل فاصله سوالات مطلوب بودن یا نبودن تداوم سوالات در متن را نشان داد. همان‌طور که در جدول 2 مشاهده می‌شود، از نظر موقعیت سوالات 53/12 درصد سوالات در آخر پاراگراف، 31/25 درصد سوالات در وسط و 15/62 درصد در اول پاراگراف قرار دارد و بر اساس فراوانی درصدها ترتیب آخر، وسط و اول پاراگراف رعایت شده که با توجه به دستورالعمل این روش موقعیت سوالات مناسب است. بنابراین سوالات در وضعیت مطلوب یعنی آخر، وسط و اول پاراگراف قرار دارد و سبب یادگیری مطلوب در فراگیر می‌شود. این پژوهش با تحقیق ابراهیمی (1379) که فراوانی بیشتر سوالات را در پایان پاراگراف گزارش نموده و همچنین یوسف زاده چوسری (1386) که موقعیت سوالات کتب اجتماعی دوره دبیرستان را مطلوب دانسته همخوانی دارند.

جدول 2: موقعیت سوالات در پاراگراف

درصد	فراوانی	موقعیت سوال در پاراگراف
15/62	5 سوال	اول
31/25	10 سوال	وسط
53/12	17 سوال	آخر
99/99	32 سوال	جمع کل

جدول 3: تداوم سوالات در متن، فواصل بین سوالات

درصد	فراوانی	فاصله بین سوالات در متن
59/09	13 سوال	کمتر از 5 جمله
40/90	9 سوال	5 تا 15 جمله
0	0	بیشتر از 15 جمله
99/99	22	جمع کل فواصل
4/86	میانگین کل	107

از نظر تداوم سؤالات در متن همان‌طور که در جدول 3 مشاهده می‌شود، چون میانگین کل فواصل بین سؤالات در متن 4/86 جمله بوده است و این فاصله آن‌گونه که در دستورالعمل این روش آمده در حد میانه یعنی 5 تا 15 جمله نمی‌باشد و کمتر از حد مطلوب است. بنابراین سؤالات از نظر تداوم مطلوب نیست و سبب یادگیری موثر در فراگیر نمی‌شود و از نظر تداوم سؤالات نیاز به اصلاح دارد. این نتایج با پژوهش یوسف زاده چوسری که تداوم سؤالات کتب اجتماعی دوره دبیرستان را مطلوب ندانسته، همخوانی دارد و با نتیجه پژوهش ابراهیمی (1379) که تداوم سؤالات کتاب علوم سوم دبستان را 6 جمله گزارش نموده که در حد مطلوب بوده است، مغایرت دارد. علت آن می‌تواند بخاطر تفاوت محتوای کتاب‌ها و پایه‌های تحصیلی باشد و از سویی چون کتب ویژه کودکان کم توان ذهنی، دارای متونی کوتاه است و متن زیاد یا جملات طولانی در کتب آنها توصیه نمی‌شود، بنابراین تداوم سؤالات در متن نیز کمتر از 5 جمله شده و این امر شاید به علت کوتاهی متون موجود در این کتاب و سایر کتاب‌های ویژه کودکان کم توان ذهنی باشد.

پس از تهیه پرسشنامه‌ی سؤالات نظر سنجی دبیران، ابتدا سؤالات مربوط به سطوح خوانایی هر یک از ابعاد محتوا تعیین گردید. اطلاعات حاصل از پرسشنامه‌ها برای پاسخگویی به سؤالات 4 تا 6 پژوهش، با استفاده از نرم افزار آماری SPSS تحلیل شد. نتایج حاصل، ابتدا با استفاده از روش‌های آمار توصیفی (فراوانی، درصد و میانگین) در جدول 4 ارائه شده و در ادامه، دیدگاه دبیران در مورد سطوح خوانایی هر یک از ابعاد محتوا (متن، تصاویر و پرسش‌ها)، با بکارگیری روش‌های آمار استنباطی (تحلیل واریانس یک‌راهه و آزمون تعقیبی) بیان خواهد شد. همان‌طور که در جدول 6 مشاهده می‌شود، در هر سه سطح خوانایی بیشترین فراوانی و درصد مربوط به سطح آموزشی محتوای کتاب (متن، تصاویر و پرسش‌ها) است. دیدگاه دبیران در مورد متن کتاب این بوده که موافقان سطح آموزشی متن کتاب با 45/67 درصد و مخالفان سطح آموزشی متن کتاب با 43/82 درصد کمترین فراوانی و درصد را در بین مخالفان سه سطح خوانایی متن کتاب داشته است. بنابراین می‌توان گفت از دیدگاه دبیران متن کتاب در سطح آموزشی است. مقایسه سطوح فوق و اولویت هر یک از این سطوح، نشان می‌دهد که متن کتاب از دیدگاه دبیران به ترتیب در سطوح 1-آموزشی 2- خود آموز 3- دشوار با بیشترین موافقان و کمترین مخالفان قرار دارد. گرچه این پرسشنامه پژوهشگر ساخته بوده و سنجش و ارزیابی نظرات دبیران در مورد سطوح خوانایی در پژوهشی مشابه این پژوهش مشاهده نشد، اما نتایج این نظر سنجی با اجرای

روش کلوز و آزمون تحلیل واریانس یک راهه در مورد سطوح خوانایی متن کتاب در این پژوهش همخوانی دارد که نتایج هر سه روش متن کتاب را در سطح آموزشی دانسته است.

جدول 4: دیدگاه دبیران در خصوص سطوح خوانایی محتوای کتاب مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی

محتوای کتاب		سطح خوانایی	کاملا موافق و موافق	ممتنع	کاملا مخالف و مخالف	جمع کل	درصد موافقین	درصد ممتنع	درصد مخالفین
محتوای کتاب	آموزشی	74	17	71	162	45/67	10/49	43/82	
	متن	44	8	110	162	27/16	4/93	67/90	
	دشوار	24	15	123	162	14/81	9/25	75/92	
محتوای کتاب		سطح خوانایی	کاملا موافق و موافق	ممتنع	کاملا مخالف و مخالف	جمع کل	درصد موافقین	درصد ممتنع	درصد مخالفین
محتوای کتاب	آموزشی	65	6	10	81	80/24	7/40	12/34	
	تصاویر	27	8	46	81	33/33	9/87	56/79	
	دشوار	22	14	45	81	27/16	17/28	55/55	
	آموزشی	45	7	29	81	55/55	8/64	35/80	
	پرسشها	35	11	35	81	43/20	13/58	43/20	
	دشوار	39	8	34	81	48/14	9/87	41/97	

در مورد تصاویر نیز بیشترین موافقان سطح آموزشی تصاویر کتاب 80/24 درصد و کمترین مخالفان با 12/34 درصد را داشته است. بنابراین می‌توان این نتیجه را گرفت که از دیدگاه بیشتر دبیران، تصاویر کتاب نیز در سطح آموزشی است. در مورد مقایسه سطوح فوق، فراوانی و درصدها نشان دهنده این بود که تصاویر کتاب به ترتیب در سطوح 1-آموزشی 2- خود آموز 3- دشوار با بیشترین موافقان و کمترین مخالفان قرار دارد. در مورد پرسش‌های کتاب سطح آموزشی پرسش‌ها با 55/55 درصد بیشترین موافقان را بین سطوح سه گانه فوق و کمترین مخالفان را با 35/80 درصد در بین سطوح سه گانه فوق داشته است. بنابراین می‌توان گفت از دید بیشتر دبیران پرسش‌های کتاب نیز در سطح آموزشی است. همچنین مقایسه فراوانی و درصدهای نظرات دبیران پیرامون پرسش‌ها نشان داد که پرسش‌های کتاب به ترتیب در سطوح 1-آموزشی 2- دشوار 3- خود آموز با بیشترین موافقان و کمترین مخالفان قرار دارد. ذکر این نکته لازم است که از دید دبیران پرسش‌های کتاب بعد از سطح آموزشی در سطح دشوار و در نهایت سطح خود آموز قرار دارد و

نشان دهنده این است که پرسش‌های کتاب از دید دبیران بیشتر دشوار است تا خود آموز و نیاز به اصلاح دارد. این پرسشنامه پژوهشگر ساخته بوده و سنجش و ارزیابی نظرات دبیران در مورد سطوح خوانایی تصاویر و پرسش‌ها در پژوهشی مشابه این پژوهش مشاهده نشد، اما نتایج این نظر سنجی با نظرات دبیران پیرامون متن کتاب از این نظر که هر سه اولویت را به سطح آموزشی داده‌اند، همخوانی وجود دارد.

در ادامه نتایج پاسخگویی به سؤالات 4 تا 6 پژوهش را با استفاده از آزمون تحلیل واریانس یک راهه و آزمون تعقیبی نیومن کلز، مشاهده می‌نمایید.

سوال چهارم: از دیدگاه دبیران، متن کتاب مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم توان ذهنی در چه سطحی از خوانایی است؟ برای پاسخ به این سوال، و تعیین اینکه آیا نظرات دبیران در مورد یکی از سطوح خوانایی (آموزشی، خودآموز و دشوار) از نظر آماری معنادار است یا خیر، ابتدا از آزمون تحلیل واریانس یک راهه یا F استفاده گردید و در ادامه برای اینکه مشخص نماییم که دبیران به کدامیک از سطوح فوق اهمیت بیشتری می‌دهند از آزمون تعقیبی نیومن کلز استفاده شد.

جدول 5: نتایج تحلیل واریانس در خصوص تفاوت بین سطوح خوانایی متن از دیدگاه دبیران

منابع تغییر	مجموع	درجه	میانگین	مقدار F	سطح معناداری
	مجذورات	آزادی	مجذورات		
بین گروهی	10/967	2	5/483		0/01
درون گروهی	22/240	93	0/239		22/931
کل	33/207	95	-----		

همان‌گونه که در جدول 5 مشاهده می‌شود مقدار F برابر با 22/931 گردید که این مقدار با درجات آزادی (93، 2) در سطح $P = 0/01$ معنادار است. از آنجا که سطح قابل قبول معناداری کمتر یا مساوی $P < 0/05$ است، نتیجه می‌گیریم که حداقل بین یکی از سطوح (آموزشی، خودآموز و دشوار) تفاوت معنادار وجود دارد. جهت تعیین اینکه کدامیک از سطوح فوق از نظر دبیران اهمیت بیشتری دارد، از آزمون تعقیبی نیومن کلز استفاده گردید که نتایج آن در جدول 8 آمده است.

جدول 6: نتیجه آزمون تعقیبی در خصوص تفاوت سطوح خوانایی متن از دیدگاه دبیران

سطوح آموزشی	تعداد دبیران	1	2
خود آموز	32	2/40	-----
دشوار	32	2/41	-----
آموزشی	32	-----	3/12

همان‌گونه که در جدول 6 مشاهده می‌شود بین سطوح خود آموز و دشوار تفاوت وجود ندارد، اما سطح آموزشی با دو سطح دیگر متفاوت است، یعنی اینکه دبیران بیشتر بر سطح آموزشی متن کتاب تاکید دارند.

سوال پنجم: از دیدگاه دبیران، تصاویر کتاب مهارت‌های اجتماعی اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای دانش آموزان کم توان ذهنی در چه سطحی از خوانایی (آموزشی، خود آموز و دشوار) است؟ جهت پاسخ به این سوال از آزمون تحلیل واریانس یک راه استفاده گردیده که نتایج آن در جدول 9 آمده است.

جدول 7: نتایج تحلیل واریانس در خصوص تفاوت بین سطوح خوانایی تصاویر از دیدگاه دبیران

منابع تغییر	مجموع	درجه	میانگین	مقدار F	سطح
	مجذورات	آزادی	مجذورات	معناداری	
بین گروهی	21/401	2	10/701		
درون گروهی	35/484	93	0/382	28/045	0/01
کل	56/885	95	-----		

همان‌گونه که در جدول 7 مشاهده می‌شود مقدار F برابر با 28/045 گردید که این مقدار با درجات آزادی (93،2) در سطح $P \leq 0/01$ معنادار است. از آنجا که سطح قابل قبول معناداری کمتر یا مساوی $P \leq 0/05$ است، نتیجه می‌گیریم که حداقل بین یکی از سطوح (آموزشی، خود آموز و دشوار) تفاوت معنادار وجود دارد. برای تعیین اینکه کدامیک از سطوح فوق از نظر دبیران اهمیت بیشتری دارد از آزمون تعقیبی نیومن کلز استفاده گردید که نتایج آن در جدول 10 آمده است.

جدول 8: نتیجه آزمون تعقیبی در خصوص تفاوت سطوح خوانایی تصاویر از دیدگاه دبیران

2	1	تعداد دبیران	سطوح آموزشی
-----	2/70	32	دشوار
-----	2/92	32	خود آموز
3/80	-----	32	آموزشی

همان‌گونه که در جدول 8 مشاهده می‌شود بین سطوح خود آموز و دشوار تفاوت وجود ندارد، اما سطح آموزشی با دو سطح دیگر متفاوت است، یعنی اینکه دبیران بیشتر بر سطح آموزشی تصاویر کتاب تاکید دارند.

سوال ششم: از دیدگاه دبیران، پرسش‌های کتاب مهارت‌های اجتماعی اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای دانش آموزان کم توان ذهنی در چه سطحی از خوانایی (آموزشی، خودآموز و دشوار) است؟ جهت پاسخ به این سوال از آزمون تحلیل واریانس یک راه استفاده گردید که نتایج آن در جدول 11 آمده است.

جدول 9: نتایج تحلیل واریانس در خصوص تفاوت بین سطوح خوانایی پرسش‌ها از دیدگاه دبیران

منابع تغییر	مجموع	درجه	میانگین	مقدار F	سطح معناداری
مجذورات	آزادی	مجذورات			
بین گروهی	3/863	2	1/932		
درون گروهی	38/497	93	0/414	4/667	0/01
کل	42/360	95	-----		

همان‌گونه که مشاهده می‌شود مقدار F برابر با 4/667 گردید که این مقدار با درجات آزادی (93,2) در سطح $P = 0/01$ معنادار است. از آنجا که سطح قابل قبول معناداری کمتر یا مساوی $P \leq 0/05$ است، نتیجه می‌گیریم که حداقل بین یکی از سطوح (آموزشی، خودآموز و دشوار) تفاوت معنادار وجود دارد. برای تعیین اینکه کدامیک از سطوح فوق از نظر دبیران اهمیت بیشتری دارد از آزمون تعقیبی نیومن کلز استفاده گردیده که نتایج آن در جدول 10 آمده است.

جدول 10: نتیجه آزمون تعقیبی در خصوص تفاوت سطوح خوانایی پرسش‌ها از دیدگاه دبیران

2	1	تعداد دبیران	سطوح آموزشی
-----	2/83	32	خود آموز
3/041	3/041	32	دشوار
3/32	-----	32	آموزشی

همان‌گونه که در جدول 10 مشاهده می‌شود بین سطوح خودآموز و دشوار تفاوت وجود ندارد، اما بین سطوح آموزشی و دشوار تفاوت وجود دارد و دبیران بیشتر بر سطوح آموزشی و دشوار پرسش‌های کتاب تاکید دارند، یعنی اینکه از دیدگاه دبیران پرسش‌های کتاب بیشتر در سطوح آموزشی و دشوار است. گرچه پژوهشی با این روش در مورد این کتاب یا سایر کتاب‌ها که به بررسی سطح دشواری متن، تصاویر و پرسش‌ها پرداخته باشد مشاهده نشد اما نتایج حاصل از آزمون تعقیبی با نتایج فراوانی‌ها و درصد نظرات دبیران و همچنین آزمون کلوز از این نظر که همگی اولویت را به سطح آموزشی محتوای کتاب داده‌اند، همخوانی وجود دارد. اما مورد پرسش‌ها نتایج آزمون تعقیبی با فراوانی و درصدها از این نظر که بعد از سطح آموزشی به دشوار بودن پرسش‌ها اولویت داده شده همخوانی وجود چرا که نتایج حاصل از نظرسنجی پیرامون پرسش‌ها بعد از سطح آموزشی بر دشوار بودن پرسش‌ها تاکید شده که از این نظر با تصاویر و متن کتاب مغایر است.

بحث و نتیجه گیری

از بین تحقیقاتی که به عنوان پیشینه پژوهشی به آنها اشاره گردید، تحقیقات ابراهیمی (1379)، یوسف زاده (1386) و همچنین شیران (1376)، استامپ (1967) و موسی بی و کافی (1976) با برخی از نتایج پژوهش حاضر تناسب داشت. نتایج حاصل از روش‌های تحلیل محتوا و همچنین اجرای پرسشنامه و تحلیل داده‌های آن با استفاده از فراوانی و درصد داده‌ها و همچنین آزمون تعقیبی بیانگر این بود که محتوای کتاب (متن، تصاویر و پرسش‌های) مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی سال اول پیش حرفه‌ای در سطح آموزشی است یعنی اینکه محتوای کتاب به آموزش توسط معلم نیاز دارد. محتوای کتاب فوق نه چندان دشوار است که برای دانش آموزان قابل یادگیری نباشد و نه چندان ساده که بصورت خود آموز فرا گرفته شود. همچنین نتایج نشان داد که

پرسش‌های کتاب هم از نظر تداوم سوالات در متن کتاب و هم از نظر دشواری به اصلاح و بازنگری نیاز دارد اما متن و تصاویر کتاب مطلوب می‌باشد.

با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش، در ادامه پیشنهادهایی ارائه می‌گردد:

در این پژوهش مشاهده شد که در زمینه تعیین خوانایی متن کتاب‌ها، روش کلوز روش مناسبی است، چون به بررسی سطوح خوانایی متون می‌پردازد و می‌توان آن را علاوه بر کتاب‌های درسی در زمینه کتاب‌های داستانی و تعیین میزان تناسب آن کتاب‌های با ویژگی‌های سنی مخاطبین آن کتاب‌ها بکار برد، زیرا یکی از دغدغه‌های افراد در انتخاب کتاب ویژه کودکان و نوجوانان تناسب آن با سن آن کودک است.

علاوه بر متن، انتخاب تصاویر مناسب در کتاب‌ها نقش مهمی در یادگیری از آن کتاب دارد، چون به شکل دیداری مخاطب را درگیر می‌کند. همان‌طور که می‌دانیم بسیاری از یادگیری‌های ما از طریق حس بینایی است. بنابراین با روش بررسی تصاویر می‌توان تناسب یا عدم تناسب تصاویر کتاب را تعیین نمود و با توصیه به مؤلفان در اصلاحات آتی کتاب‌های درسی، اقدام لازم در جهت ایجاد تغییرات مطلوب انجام پذیرد.

همچنین به مؤلفین توصیه می‌شود که در مورد پرسش‌های کتاب نیز چون نتایج حاکی از سطوح دشوار و آموزشی پرسش‌های کتاب مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی بوده است اصلاحات لازم را انجام داده تا از دشواری پرسش‌ها کاسته شود.

به دبیران محترم این درس نیز توصیه می‌شود که با توجه به نتایج بدست آمده چون در اغلب موارد محتوای کتاب آموزشی بوده در جهت آموزش مطلوب کتاب کوشش نمایند و در مورد پرسش‌ها نیز چون نتایج حاکی از دشواری پرسش‌ها بوده است، تلاشی وافر در ایجاد یادگیری در دانش‌آموزان داشته باشند.

به مؤلفان کتاب توصیه می‌شود که در محتوای کتاب متون خود آموز را قرار دهند تا دانش‌آموزان بتوانند در کنار آموزش معلم، یادگیری خود را افزایش داده و در خواندن، که از نیازهای اساسی کودکان کم‌توان ذهنی است، تبحر یافته و با علاقه و انگیزه بیشتر بر یادگیری خود بیفزایند.

منابع فارسی:

- ابراهیمی، م. ر. (1379). تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی سوم دبستان با روش‌های رایج تحلیل محتوا. پایان نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده. دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان.
- آرامبراستر، پی. پی و اندرسون، تی. ا. ج. (1372). تحلیل کتاب درسی. ترجمه هاشم فردانش. فصلنامه تعلیم و تربیت شماره 33.
- پدیدار، م. و همکاران. (1386). مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی، سال اول دوره راهنمایی پیش حرفه ای کد 152/6. تهران: سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور.
- راینسون، نانسی. ام، راینسون، هالبرت. بی. (1370). کودک عقب مانده ذهنی. ترجمه فرهاد ماهر. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی (1975).
- سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور و دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش. (1386). آیین نامه آموزشی دوره راهنمایی پیش حرفه ای خاص دانش آموزان با نیازهای ویژه. تهران: انتشارات سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور.
- سعیدی، ا. و همکاران. (1383). مقدمه کتاب درک و پاسخگویی به نیازهای کودکان در کلاس‌های فراگیر. تالیف روی مک کانکی. تهران: انتشارات سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور.
- شیران، ز. (1376). تحلیل محتوای کتاب فارسی سوم متوسطه نظام جدید. پایان نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده. دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان.
- کوزه گر، ظ. (1387). نقش مهارت‌های اجتماعی در زمینه‌سازی برای اشتغال. نشریه تعلیم و تربیت استثنایی شماره 82.
- ملکی، ح. (1380). برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل). تهران: انتشارات پیام اندیشه.
- میلانی فر، ب. (1384). روانشناسی کودکان و نوجوانان استثنایی. ویراست شانزدهم. تهران: انتشارات سمت.
- یارمحمدیان، م. ح. (1370). اصول برنامه ریزی درسی. تهران: انتشارات یادواره.
- یوسف زاده چوسری، م. ر. (1386). بررسی تحلیلی سطوح (ایده آل، عملیاتی و دریافت شده) برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره متوسطه به منظور ارائه الگویی برای برنامه درسی مطالعات اجتماعی. رساله دکتری برنامه ریزی درسی چاپ نشده. دانشگاه شیراز.

منابع انگلیسی:

- Bormuth, J. R. (1967). *Cloze readability procedure*. CSEIP Occasional Report. University of California, Los Angeles. Retrieved from <http://www.cse.ucla.edu/products>
- Bormuth, J. R. (1966). Readability: A new approach. *Reading Research Quarterly, 1*, 79-132.
- Bormuth, J. R. (1962). *Cloze test as measures of readability*. Unpublished Doctoral Dissertation, Indiana University.
- Musa, B. C. (1976). *The cloze procedure: A measure for determining readability level*. University of California, Los Angeles: Clearing House for Junior Colleges.
- Taylor, W. L. (1953). Cloze procedure: A new tool for measuring readability. *Journalism Quarterly, 30*, 415-433.